

Din nabo er en drage!

Bli med på en reise i naturen og dammene som finnes i ditt nærmiljø.

Ferskvann er ikke bare viktig for vannlevende arter, men også for alle andre dyr og planter. Alle fugler, flaggermus, insekter, hjortedyr og andre pattedyr er avhengige av vann.

Vann betyr liv og biologisk mangfold – alle trenger det!

Naturvernforbundet
i Østfold

Storsalamander

Dette er en vakker salamander som er svart eller mørk brun med enkelte svarte flekker.

Magen er oransje eller gul med svarte flekker. Huden er kornet og ru og ser litt "vortete" ut. I parringssesongen

har hannen en stor takket ryggkam som gjør at den ligner litt på en drage.

Storsalamanderen lever i våtmarksområder og dammer. Den har veldig tynn hud og må derfor alltid være i nærheten av vann for å holde seg fuktig. Den er kun aktiv på land om natten når den jakter på

virvelløse dyr som mark, snegler og larver. I vannet jakter den på

mygglarver, krepsdyr og mark.

Storsalamanderen kan

bli 10-16 cm lang. Hunnen er størst. Storsalamanderen står på vår nasjonale rødliste over utrydningstruede arter som sårbar. Det er modernisering av

jordbruket, drenering og igjenfylling av våtmarker og dammer som er hovedårsaken til at den er truet. Dette skjer som oftest i forbindelse med utbygging. At folk setter ut fisk i dammer hvor den lever er også en viktig årsak til at den er i ferd med å forsvinne. Norge har en viktig bestand av Europas storsalamandre. Det er derfor viktig at vi tar vare på dem.

Salamanderlarver har store røde dusker bak hodet. Dette er gjeller, som den bruker til å "puste" med .

Foto: www.UWPhoto.no © Rudolf Svensen

Voksen storsalamander, hann

Storsalamanderen kommer gjerne tilbake til dammen den ble klekket i hvert år for å gyte. Den kan vandre opptil 1 km for å komme dit. Hvis dammen er fylt igjen eller drenert, kan den ikke formere seg der.

Da kan den få problemer, og det er ikke alltid lett for en storsalamander å finne seg en ny dam å gyte i. Den er kjønnsmoden fra 2-3 års alder, og den kan bli opptil 16 år gammel.

Storsalamanderen overvintrer på frostfrie steder på land i nærheten av dammen den lever i.

Larven til stor salamander har kjempelange tær og store sorte prikker på halebremmen.

Foto: www.UWPhoto.no © Rudolf Svensen

Voksen storsalamander, hunn

Småsalamander

Småsalamanderen er ikke like kresen på hvor den lever som storsalamanderen. Den kan klare seg i mindre og grunnere vann og pytter. Vannet må ikke tørke ut i løpet av sommeren, og temperaturen må ikke overstige 27 °C. Småsalamanderen kan også klare seg med mindre vegetasjon i dammen enn storsalamanderen.

Dette er larven til småsalamander

Småsalamander hann

Småsalamanderen finnes nesten alltid i dammer hvor det finnes storsalamander, men også mange andre steder. De liker seg derimot ikke like godt i dammer hvor det er vanlig frosk, spissnutefrosk eller padder. Småsalamanderens livssyklus og adferd er veldig lik storsalamanderens. Den kan bli opptil 9 cm lang og bli 12 år gammel. Hannene utvikler en ryggkam i parringssesongen, og de kan være veldig fargerike med blå og røde fargefelt på halen. De er lysebrune med svarte prikker, og magen er oransje. Hunnene er brune. Mange steder er småsalamanderens leveområder truet.

Foto: www.UWPhoto.no © Rudolf Svensen

Småsalamander hunn

Rumpetroll

Rumpetroll er stadiet mellom egg og voksen frosk eller padde. De lever i vann og spiser små alger. Rett etter at rumpetrollene er klekket fra egget, er halen deres lenger enn kroppen. De kan ligne litt på en rar fisk. Etter hvert vokser det ut ben, og halen skrumper inn før de blir til ferdige små frosk eller padder.

Padderumpetroll svømmer ofte mange sammen, mens froskerumpetroll ofte svømmer alene.

Foto: Øyvind Enger

Froskeegg

Alle amfibier i Norge er fredet.

Men det er tillatt å holde rumpetroll i akvarier for pedagogiske formål, hvis de blir passet veldig godt på. Rumpetrollene må settes tilbake på samme sted som de ble fanget inn før de er ferdig utviklet til frosker.

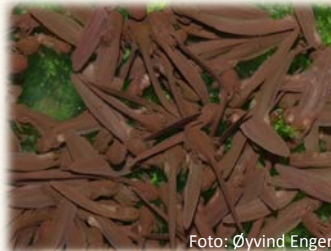

Foto: Øyvind Enger

Nyfødte rumpetroll

Foto: Rudolf Svensen

Padde

Frosk

Frosk

Buttsnutefrosken kalles også for vanlig frosk og er den som er vanligst i Norge. Den blir 7-11 cm lang og har butt snute. Fargene på frosken kan variere ganske mye, og det er temperaturen som gjør det. Oversiden kan være rødbrun, brun eller gråbrun med mørke tegninger. Undersiden på frosken er lys og har noen ganger mørke flekker. Buttsnutefrosken finnes over hele Norge opp til 1000 moh. De er glade i sol, og trives godt ved dammer og tjern. De liker seg aller best der det ikke lever fisk som kan spise opp egg og rumpetroll. Frosken legger ofte egg i midlertidige dammer og vannansamlinger. De lever i skog og kratt og spiser nesten alt som rører seg og er lite nok til at de klarer å svelge det. De spiser også insekter som smaker vondt og som kan stikke. Frosken kan bli 11 år gammel og overvintrer ofte i bunnen av en dam eller en bekk. Der kan den være hele vinteren, fordi den puster med huden for å få oksygen.

Det finnes tre froskearter i Norge.

Foto: Trine Strømme

Buttsnutefrosk

Spissnutefrosken har spissere snute og er litt mindre enn buttsnutefrosken. Den blir ikke større enn ca 7,5 cm og er nokså lik buttsnutefrosken. Undersiden er lysere og mer ensfarget, og i parringstiden er hannene blågrå. Kvekkingen deres høres veldig annerledes ut enn buttsnutefroskens. Den kvekker "whuk, whuk, whuk" mange ganger i raskt tempo. Den liker seg aller best i skogsdammer og tåler surere vann enn vanlig frosk. Den lever stort sett som vanlig frosk, men er så sjelden at den står på nasjonal rødliste. Spissnutefrosken finnes i sørøstlige og sørlige deler av Norge, og den kan bli 9 år gammel.

Frosker har glatt hud

Foto: Axel E. Thorenfeldt

Spissnutefrosk

Foto: Wikimedia Commons

Damfrosk

Padde

Nordpadde, vanlig padde eller rett og slett bare padde er den eneste padden som lever i Norge. Den har det morsomme latinske navnet *Bufo bufo* og kan bli over 30 år gammel. Den kan bli 12 cm lang og har brunt skinn som er ruglete og fullt av vorter med lyse og mørke flekker. Undersiden er lysere og har ofte flekker. Den lever på land og i vann, men må opp til overflaten for å puste. Den puster mest med lungene sine, men kan også puste gjennom huden. Padder liker bedre å gå enn å hoppe. Om vinteren overvintrer de på frostfrie steder på land. De liker å gyte i dype dammer, og i parringstiden har de en bjeffende sang. Hannene er så ivrige etter å pare seg at de ofte prøver seg på alt som kan ligne på en hunnpadde, for eksempel andre hannpadder, kongler, fisk og barkbiter.

Hunnpadda er mye større enn hannpadda

Padder har veldig knudrete hud.

Padder spiser for det meste larver, mark og andre virvelløse dyr.

De har få fiender, fordi de har kjertler som utskiller et giftig sekret som inneholder bufonin.

Dette smaker vondt og kan føre til blant annet kløe og brekninger. Man kan ikke få vorter av å ta på en padde selv om noen trodde det i gamle dager.

Det er bare én paddeart i Norge

Foto: Øyvind Enger

Padda ligger ofte i vannskorpa og følger med hva som skjer på land.

Reptiler

Alle reptilene i Norge er fredet. Det betyr at du ikke kan fange, jakte på eller drepe dem. I Norge lever det tre slanger, buorm, hoggorm og slettsnok. Vi har to øgler, nordfirfisle og stålorm. Alle reptilene i Norge ligger i dvale om vinteren.

Buormen er en slange som liker seg veldig godt i vann. Den svømmer og

Foto: Øyvind Enger

dykker som en mester og jakter ofte i og ved vann. Den er lett å kjenne igjen fordi den har gule flekker på begge sider av nakken. Den er grå eller gråbrun, men noen ganger kan den være helt sort. Buormen er den største av slangene i Norge og kan bli 135

cm lang. Den er slank og bukker seg når den kryper. Buormen er ikke giftig, men den kan være hissig. Føler den seg truet kan den hvese kraftig og sprøyte ut en væske fra analåpningen som lukter vondt. Den kan også legge seg på ryggen for å spille død. Den kan bite hvis du tar den opp, og selv om den ikke er giftig kan bittet gjøre vondt. Det er mange bakterier i munnen til en slange, og det kan gå betennelse i såret.

Hoggormen er den eneste giftige slangen i Norge.

Foto: Øyvind Enger

Den er lett å kjenne igjen, fordi den har et sikksakk-mønster på ryggen, men noen ganger er den så mørk at det kan være litt vanskelig å se. Hunnene er ofte brunaktige med svart mønster, mens hannene kan være mer grå. En voksen hoggorm kan bli opptil 89 cm lang og over 20 år gammel. Hoggormen kan ofte sees når den ligger

Firfisla kan bli ni år gammel

og soler seg. Den er flink til å klatre i trær, og den kan svømme. Hoggormen er ikke aggressiv. Den vil helst flykte fra mennesker, men når den ikke klarer det, vil den som oftest krølle seg sammen og hvese. Den biter bare hvis den blir overrasket og føler seg truet. Hvis den biter, er den lynrask. Men det er ikke sikkert at den sprøyter inn gift fra sine to gifttenner i overkjeven. Man skal likevel oppsøke lege med en gang hvis man blir bitt. Hoggormen spiser nesten alt av smågnagere, frosker og fugler. Om høsten går den i dvale for vinteren. Den tåler nesten ikke noe kulde, og i hiet kan det ligge mange hundre slanger sammen.

Stålormen ser ut som en slange og kalles for orm, men det er en øgle. I motsetning til slanger, har den øyelokk. Stålormen kan bli 46 cm lang, og den er stålgrå eller kobberbrun. Den er stiv i bevegelsene og skinner flott i solen. Den spiser for det meste snegler og meitemark og er mest aktiv om kvelden og tidlig om morgenen. Men den liker seg også godt i den varme solen. Kråker, skjærer, piggsvin og grevling jakter på stålorm. Stålormen kan kaste fra seg halen hvis den er truet av en fiende. Fienden spiser da halen og resten av stålormen kan stikke av. Stålormer liker seg godt i Østfolds skoger, på steder med litt fuktig mark og tett vegetasjon.

Foto: Axel E. Thorenfeldt

Firfisla, også kalt nordfirfisle, er den eneste øglen i Norge som har lemmer. Den er et ganske vanlig dyr i hele landet vårt, og er det reptilet i verden som lever lengst mot nord. Firfisla kan bli opptil 18 cm lang og spiser for det meste insekter og edderkoppdyr, men den må selv passe seg for ikke å bli spist av buorm, hoggorm og fugler. Akkurat som stålormen kan firfisla kaste halen for å slippe unna når noen jager den. En ny hale vil vokse ut, men den blir ikke like stor, bevegelig og fin som den opprinnelige.

Fugl

Mange fugler er avhengige av våtmarksområder og dammer for å overleve. Fuglene bruker våtmarkene på mange forskjellige måter. Noen lever der hele året, noen lever der i hekketiden, mens noen bare hviler der under trekket om våren og høsten. Mange ender finner mat i form av vannplanter, insekter og alger i og ved vannet, Dette er også en viktig matkilde for mange andre fugler.

Foto: Kai Edvard Rønning

Horndykker

Dykkere bygger redene sine ved å feste dem til vannplanter som flyter på vannet. Andre bygger rede i siv og i vannkanten.

Toppdykker

Noen fugler bruker dammer som et trygt sted å overnatte. Mange fuglearter er utrydningstruet, og flere arter er i tilbakegang. Utbygging, igjenfylling og forurensing av dammer er en stor trussel for flere arter.

Foto: Anne Kolstad

Sothøne

Art E. Thomassen
A.E.T.

Morsomme fakta om fugl

En fugl fanger fra 1000 til 1500 insekter hver dag om sommeren, fuglene er derfor med å redusere antall fluer og mygg i hagen din.

Fugler synger med forskjellige dialekter. En bokfink på Vestlandet synger for eksempel litt forskjellig fra en på Østlandet. Er man flink på fuglesangene, kan man høre hvor i landet fuglen har vokst opp.

Foto: Trine Strømme

Stokkand

I gamle dager trodde man at ropene til hakkespettene om våren varslet dårlig vær. Hørte man hakkespetten, ville det bli regn i løpet av dagen. Sjekk om det stemmer neste gang du hører en hakkespett!

Det finnes en and som hekker inne i hule trær. Kvinanda hekker i reirhull etter svartspett. Ungene må noen ganger hoppe flere meter ned til bakken fra reirhullet når de skal ut.

Axel E. Brønnefjell
A E T

Svaner danner monogame par. Det betyr at de har samme partner hele livet.

Hannfugler har ofte mer fargesprakende fjærdrakt enn hunnene, som ofte har kamuflasjefarger. Hannen bruker fargene når han skal lokke til seg og imponere hunnene. For hunnen er det derimot en stor fordel å ha kamuflasjefarger, siden det blir vanskeligere å oppdage henne i hekketiden når hun passer på eggene sine.

Visste du at...

Bier er de eneste insektene som produserer mat til mennesker. De må besøke ca 4 millioner blomster for at de skal kunne lage 1 kilo honning.

Vi har minst 11 flaggermusarter i Norge og at de er de eneste pattedyrene som kan fly.

Sommerfugler smaker med føttene.

De fleste edderkopper har 8 øyne.

Svanene har samme partner hele livet.

Når mariehøner blir forstyrret, skiller de ut et sekret (væske) fra kneleddene som smaker og lukter vondt.

Man kan lage god suppe av brennesler.

Kule dyr!

Hvem er hvem? Sett navn på dyrene: Grønn sandjeger - Oreflikmåler - Amerikarødrum - Havert - Kvinand - Frosk - Øyenstikkerlarve - Storsalamander - Måkeunge

Bekkeblom

Vokser over hele Norge ved dammer, bekkefar og andre fuktige steder. Blomsten er gul. Når den er i knopp, ser den ut som en liten ball. Planten har mørkegrønne hjerteformede blader som glinser og en tykk hul stengel. Mange kaller den for soleihov. Den blir 20-30 cm høy. Dette er en flerårig urt som er giftig. Blomstringstiden er fra april til juni.

Bekkeblom

Dunkjevle

Vokser i dammer, tjern og i vassfylte grøfter. Den har sverdformede blader som står rett opp og kan bli 1-2 meter lange. Blomsterstanden er kjevleformet med det tynne hannakset øverst. Hunnakset er den kompakte brune dunkjevlen nedenfor. Dunkjevle er en populær plante som mange plukker med seg for å bruke til dekorasjoner.

Kattehale

Ute i naturen vokser den alltid i fuktige omgivelser. Den er flerårig og kan bli hele 150 cm høy. Purpurrøde blomster sitter tett i tett og på hver plante. Det er tre forskjellige blomster på hvert lange aks. Den har lang blomstringstid, fordi de forskjellige blomstene blomstrer til forskjellig tid. Kattehale har gjennom tidene vært brukt mye innen urtemedisin.

Kattehale

Vannliljer

Hvit nøkkerose har den største blomsten i Norge. Den er spesielt vanlig i lavlandet og kan vokse så langt nord som Troms. Gul nøkkerose er mest vanlig på Østlandet, og vokser ofte sammen med hvit nøkkerose. Hvert år kommer det nye blader som flyter, og de blomstrer i juni til august. Nøkkerosene trives best i stille tjern og dammer, men kan også vokse i elver.

Foto: Trine Strømme

Hvit nøkkerose

Små fisk og insektlarver finner gode gjemsteder under bladene til nøkkerosene. Insektlarver beiter ofte av algene som vokser på stilken. Både de hvite og de gule nøkkerosene er giftige.

I gamle dager mente man at vann som var dekket av nøkkeroser var farlig fordi nøkken kunne ligge på lur under bladene.

Foto: H. Zell

Gul nøkkerose

Øyenstikkere

Dette er rovdyr som imponerer med sine fantastiske flygekunster og ofte vakre farger. 31 forskjellige arter lever i Norge. De kan ha et vingespenn helt opptil 10 cm. Vingene deres er lange og smale. De fanger byttet sitt i luften og setter seg gjerne i et tre for å spise det. Øyenstikkerne legger egg under vann. Eggene utvikler seg til nymfer. Nymfestadiet er den lengste perioden i øyenstikkerens liv. I

Norge kan de være nymfer i alt fra ett til fem år, avhengig av art, temperaturer og tilgang på næring. Som voksne individer lever de sjelden lenger enn 2-3 uker. De er avhengige av ferskvann. Enkelte arter kan også leve i brakkvann.

Øyenstikkere er mest utbredt i det sørøstlige Norge. Mange av våre øyenstikkere er på nasjonal rødliste og fredet, da det har vært en tilbakegang av enkelte øyenstikkere i Norge. Grunnen til dette er at dammer, bekker og innsjøer som de lever i, ofte er truet av utbygging, igjenfylling og forurensning.

Foto: Øyvind Enger

Rødbrun høstlibelle

I gamle dager var det mange som trodde at øyenstikkeren kunne stikke ut øynene til et menneske. Dette er helt feil. Den er helt ufarlig for mennesker, og kan ikke engang stikke.

Libellenymfe

Øyestikkernymfene kan bruke rumpa som jetmotor hvis de trenger å flytte seg fort.

Foto: Øyvind Enger

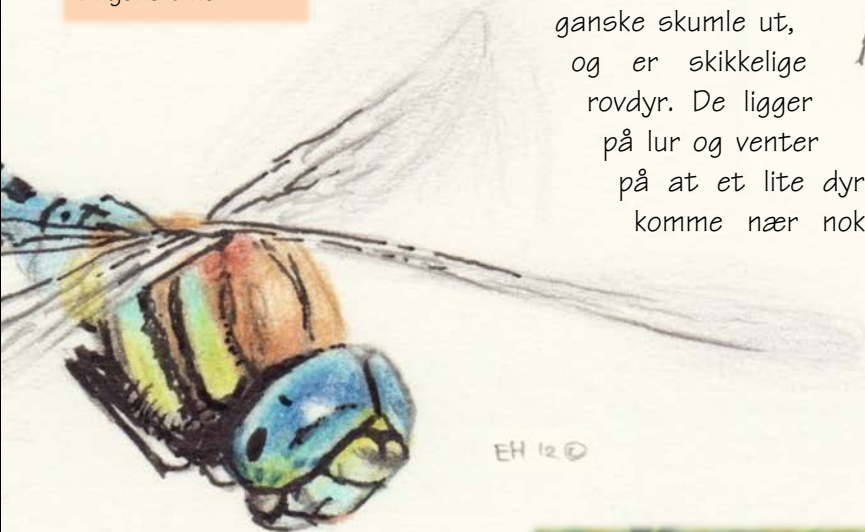
Øyestikkere kan ikke folde sammen vingene sine.

Øyestikkernymfer lever i vann og puster med gjeller. De ser ganske skumle ut, og er skikkelige rovdyr. De ligger på lur og venter på at et lite dyr skal

W. H. G.

komme nær nok til at de klarer å fange det.

EH 12 ©

Når en øyestikkerhann har funnet seg en dam eller en del av en bekk han liker, slår han seg ned der og forsvarer området mot andre hanner. Hvis det dukker opp en annen hann som også vil ha området og er like sterk, kan de slåss til en av dem dør. Alle hunner som vil slå seg ned, får lov til det.

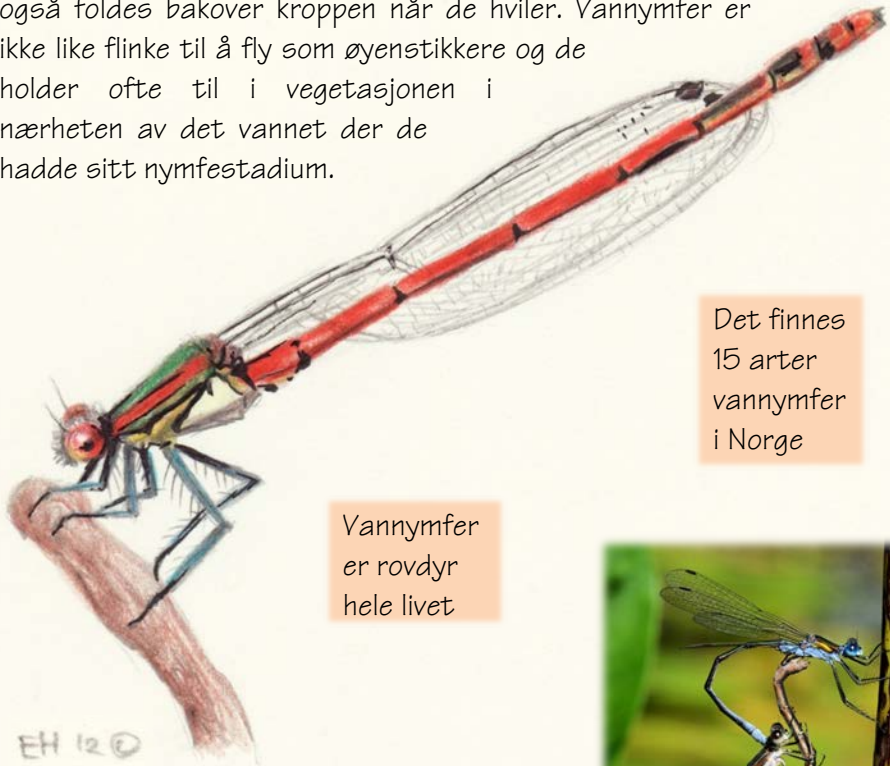
Foto: Øyvind Enger

EH 12

Bred blålibelle

Vannymfer

Vannymfer ligner veldig på øyestikkere, men de er mindre og de fire vingene er omtrent like av utseende og størrelse. Vingene kan også foldes bakover kroppen når de hviler. Vannymfer er ikke like flinke til å fly som øyestikkere og de holder ofte til i vegetasjonen i nærheten av det vannet der de hadde sitt nymfestadium.

Det finnes 15 arter vannymfer i Norge

Vannymfer er rovdyr hele livet

Vannymfe-nymfe

Vannymfer skifter skall flere ganger på det som kalles nymfestadiet, og blir gradvis mer og mer lik de voksne vannymfene. Før det siste skallskiftet skal skje, klatrer nymfen opp av vannet. På land tørker den og skallet sprekker slik at den voksne vannymfen kan komme ut. Etter noen timer er den tørr nok og vingene herdet, slik at den kan ta sin første flytur.

Foto: Øyvind Enger

Når vannymfer parer, kalles det paringshjul

Døgnfluer

Døgnfluer har fått navnet sitt fordi de lever et veldig kort liv som voksent insekt. Noen dør få timer etter at de har kommet opp av vannet, mens andre lever i noen dager. De voksne døgnfluene har ingen munn og kan derfor ikke spise og drikke. Det eneste de gjør som voksne er å formere seg. Hannene og hunnene parer seg.

Foto: Øyvind Enger

Døgnfluennymfe

Hannen dør etter paringen og hunnen etter at hun har lagt eggene. Døgnfluer kalles nymfer før de er voksne. Nymfestadiet kan vare i hele to år og døgnfluennymfene lever i vann.

Døgnfluennymfen har tre haletråder og tydelige gjeller på bakkroppen

Vårfluer

Vårfluene er nære slektninger av sommerfuglene, men de har ikke vakre farger. De fleste er grå eller brune. Når de er larver, bygger de seg gjerne små hus som er lette å kjenne igjen. De ser ut som små «pinner» av planterester, grus eller sand som beveger seg.

Noen ganger er husene formet som klumper.

Noen av larvene er rovdyr, mens andre lever av

alger og halvrotne planterester. De fleste

voksne vårfluene har en ting felles med

døgnfluene; de er uten munn og kan

derfor ikke spise. De parer

seg, legger egg og dør i løpet

av en ukes tid etter at de har

blitt voksne.

Vårfluelarve med hus bygget av plantedeler

Foto: Øyvind Enger

Vannkalver

Vannkalver er biller som lever i vann. Det finnes mange arter i Norge. De minste er bitte små og de største er digre, nesten 4 cm lange. Alle vannkalver har en oval og litt flattrykt kropp, noe som gir liten motstand i vannet. Frambeina er

ganske korte, og mellom- og særlig bakbeina er omdannet til svømmeredskaper.

Leggene og fotleddene er flate og utstyrt med tette frynser av lange hår som virker som årer.

Vannkalvene svømmer raskt med symmetriske bevegelser, omtrent som en robåt. Selv om vannkalvene er vannlevende, er de gode til å fly, og man kan treffe på dem langt fra vann.

Stor vannkalv kan bli opptil 3.5 cm lang. Den er lett å kjenne igjen på størrelsen og den mørkegrønne kroppen med gule kanter. Det er også lett å skille kjønnene fra hverandre. Hunnen har langsgående riller på dekkvingene. Hannens dekkvinger er glatte.

De store vannkalvene kan bli flere år gamle

Foto: Øyvind Enger

Stor vannkalv under vann

Vannkalvlarvene er slanke eller spoleformede med seks lange ben og to bakkroppsvedheng. Larvene til den store vannkalven har lange sigdformede kjever, og de kan angripe byttedyr som er større enn dem selv. Både rumpetroll, store igler og småfisk står på menyen. Alle vannkalvene lever i vann som larver og som voksne. Når larven er klar for puppestadiet, kravler den opp på land og graver seg ned i jorden før den forpupper seg. Når billen kommer ut av puppen, returnerer den til vannet.

Vannkalvlarven puster ved å stikke bakkroppen opp av vannet. Den voksne vannkalven stikker også bakkroppen opp av vannet for å få luft. Den transporterer også med seg luft under vingene når den dykker.

Det finnes ca 130 forskjellige vannkalvarter i Norge

Foto: Øyvind Enger

En vannkalvlarve, klar til å fange et bytte

Ryggsvømmere

Disse morsomme insektene har fått navnet sitt fordi de svømmer oppned. De svømmer rett og slett på ryggen hele tiden. De er ganske lette å kjenne igjen fordi de kan minne litt om en liten robåt sett ovenfra. To av beina er nemlig ekstra lange og fungerer som årer. Men i motsetning

Overside

Underside

til robåter så er ryggsvømmerne grådige rovdyr som jakter i vannskorpen. De spidder byttet med sine skarpe kjever og suger dem tomme.

Ryggsvømmeren kan oppholde seg lenge under vann fordi den kan lagre luft som holdes på plass av korte hår. Den er også god til å fly og beveger seg ofte fra dam til dam.

Både buksvømmere, ryggsvømmere, vannløpere og vannskorpioner tilhører en insektgruppe som kalles teger.

Foto: Øyvind Enger

Ryggsvømmer som henger i vannskorpa

Buksvømmere

Som navnet sier, svømmer buksvømmeren på magen (buken) og lager morsomme lyder som kalles stridulering. Det er en syngende lyd som oppstår fordi den gnir beina sammen på den samme måten som mange gresshopper gjør. Den spiser for det meste råtne plantedeler og alger.

Foto: Øyvind Enger

Buksvømmer i sitt naturlige miljø.

Vannløpere

Vannløpere er teger som lever på vannoverflaten. På beina har de sanseorganer som er svært følsomme for alle krusninger på vannoverflaten. De bruker dem til å kommunisere med hverandre. Evnen til å registrere alt som rører seg på vannet, gjør det også lettere å finne bytte som de fanger og suger kroppsvæsken ut av. Døde dyr står også på menyen til disse rovdyrene.

Foto: Øyvind Enger

Vannløper som hviler på overflatehinna

Vannskorpioner

Vannskorpionene er lette å kjenne igjen på de kraftige frambeina og det lange pusterøret på bakkroppen. Det kan være dobbelt så langt som resten av dyret. De er veldig dårlige til å svømme og ligger derfor ofte gjemt i vegetasjon og venter på at et bytte skal komme nær nok til at de kan gripe tak i det.

Det finnes to arter vannskorpioner i Norge.

Vannskorpionen er så dårlig til å svømme at hvis de kommer ut på dypt vann og pusterøret ikke rekker opp til overflaten, drukner de.

Foto: www.UWPhoto.no © Rudolf Svensen

Vannskorpioner ligner litt på et dødt blad.

Vannedderkopp

Vannedderkoppen er et rovdyr som lever av andre, mindre, vannlevende dyr. Den er stor, brunsvart og rundt 15-20 mm lang. Kroppen er dekket av fine hår som gjør at bakkroppen blir omgitt av et "luftlag" under vann. Dette gjør at edderkoppen har med seg luft til å puste i når den dykker. Luftlaget gir den et sølvskimrende utseende under vann, der den lever mesteparten av sitt liv

Den samler luft i et nett, eller en «klokke» som er festet mellom vannplantene, under vannet. Luften her blir regelmessig skiftet ut. Edderkoppen «bor» og legger eggene sine inne i denne luftboblen.

Vannedderkopp med luftboble rundt bakkroppen.

Vannmidd

Vannmidd har ofte kraftige farger som rødt, oransje og gult.

De er små edderkoppdyr som lever i vann, og vi ser dem gjerne som små fargerike kuler som beveger seg gjennom vannet med en jevn bevegelse. De er parasitter på forskjellige vanninsekter når de er larver, og når de er voksne, er de rovdyr som spiser små krepsdyr og insekter.

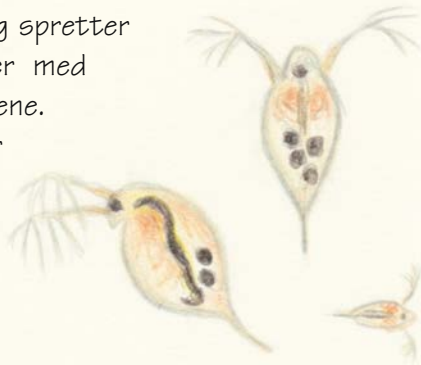

EH 12 ©

Vannlopper

Vannlopper er noen litt rare små krepsdyr som finnes både i ferskvann og i saltvann. De har bare ett øye som sitter midt i pannen. De fleste hopper og spretter gjennom vannet mens de puster med beina og svømmer med antennene.

Ja, du leste riktig ;-)
De føder levende unger om sommeren, og legger egg om høsten, før de dør. Eggene tåler både frost og tørke, og det er slik vannloppene overvintrer.

ER 100

Gråsugge

Gråsugga er et krepsdyr som kalles isopode. Den kan bli ca. 2 cm lang, og trives under steiner og innimellom vegetasjonen. Vi finner den på bunnen i nesten alt av ferskvann.

Det er spesielt mange der det er vannplanter og næringsrikt vann. De tåler også lavt oksygeninnhold, og kan derfor overleve i svært forurensede omgivelser.

Hunnene bærer med seg eggene under buken, slik rekene gjør.

Foto: Øyvind Enger

Gråsugga er et typisk bunndyr

Igler

I Norge finnes det 28 forskjellige arter av igler, og det finnes tre forskjellige typer: ferskvanns-, brakkvanns- og saltvannsigler.

De fleste iglene lever i ferskvann.

Alle iglearter er kjøttetere. De har en litt flat lang kropp med 32-34 ledd. De har ofte en sugeskål bakerst på kroppen og en lignende sugeskål rundt munnen.

Hundeigle

I Norge er det bare blodiglen som kan suge blod av mennesker.

Hesteigle

Mange av iglene er rovdyr som lever av virvelløse dyr som insektlarver og snegler. Noen er parasitter som suger blod fra andre, i noen få tilfeller også fra mennesker. Blodigler, som er mest kjent, er ikke så vanlige i Norge, men de kan være veldig nyttige for oss mennesker. De skiller nemlig ut et stoff som hindrer at blodet størkner. Dette kan for eksempel hjelpe til å løse opp små blodpropper som ellers kan være svært farlige.

Foto: GleBK

Igle som suger menneskeblod

MILJØAGENTENE

BARNAS MILJØVERNORGANISASJON

Miljøagentene er barnas egen miljøvernorganisasjon.

Alle miljøagenter har *rett til å si ifra*, og vi jobber sammen for at vi skal bli flinkere til å ta vare på jordkloden vår.

Bli miljøagent du også!

Det koster litt penger å bli medlem, så du må spørre foreldrene dine eller foresatt om lov først.

Meld deg inn på:

<http://miljoagentene.no/>

Som miljøagent får du først en velkomstpakke. Alle agenter får fem nummer av Miljøagentrapporten i året, og hver bursdag får alle en bursdagshilsen fra hovedkvarteret.

Miljøagentenes nettsider er for barn, men vi har laget en egen side for nysgjerrige voksne så de også kan få vite litt om hva vi gjør.

<http://miljoagentene.no/voksne/>

Løsning på Kule dyr:

1: Havert, 2: Grønn sandjeger, 3: Frosk, 4: Oreflikmåler, 5: Måkeunge,
6: Storsalamander, 7: Amerika rødtrum, 8: Kvinand, 9: Øyestikkerlarve

Undersøk en dam

Alle kan gå på oppdagelsesferd i naturen.

Du behøver ikke vite mye om natur for å kose deg ute. Det viktigste er at du tar godt vare på naturen og alt som lever i den. Det betyr at du må være veldig forsiktig med alle dyr og insekter slik at de ikke blir skadet. Husk også på at mange dyr kan bite eller stikke deg hvis de blir redde. Da kan du få vondt.

For å gå på oppdagelsesferd i naturen eller i en dam kan det være lurt å ha litt utstyr: Håv til å fange dyr med, en bøtte til å ha dem i, forstørrelsesglass og en notatbok der du kan skrive ned, og kanskje tegne, det du har funnet. Du behøver ikke å dra lenger enn til en gressplen eller titte i verandakassen for å finne morsomme og spennende insekter.

Tenk alltid på at ingen dyr eller insekter bør være i fangenskap lenge. Ta aldri med dyrene eller insektene du fanger hjem. Slipp dem ut igjen der du fant dem etter kort tid.

Husk:
Gå aldri til
vannet uten
voksne.

Hvis du vil, kan du få en voksen til å hjelpe deg med å registrere funnene dine på www.artsobservasjoner.no

Lag din egen naturdagbok

Du trenger notatbok, penn og farger

Det kan også være fint å ha fuglebok, naturbok og kamera.

Lag en bok hvor du registrerer hva som skjer i naturen i løpet av sommeren. På den måten kan du lære hvordan naturen utvikler seg over tid

Finn noe i naturen som du har lyst til å følge i en bestemt periode. Skriv ned hvilken dag og tidspunkt på døgnet du sjekker.

Hva har skjedd? Er det noen forandring siden sist du var der? Det kan også være lurt å tegne noen tegninger eller kanskje ta bilder.

Ting som det er lett å følge med på, kan for eksempel være en maurtue, et fuglerede, rumpetroll, løvetann, is og snø som smelter, eller hvordan et frukttré utvikler seg i løpet av sommeren

Man kan også plante et frø i en krukke på balkongen eller i vinduskarmen og notere hvordan det spirer og utvikler seg (dette kan du også gjøre inne om vinteren).

Husk å notere dato, klokkeslett og hvor du er på oppdagelsesferd, i naturdagboken.

Din rett til å ferdes i naturen

Allemannsretten gir deg rett til å ferdes til fots og på ski i utmark. Over dyrket mark kan du kun ferdes når marka er snødekt eller frosset i tiden fra 15. oktober til 29.april. Husk at du må opptre varsomt for ikke å volde skade eller ulempe for eier eller bruker av eiendommen, eller overfor andre som ferdes der. Du må også vise respekt for naturmiljøet. Allemannsretten gjelder først og fremst i utmark. Det er viktig at du vet forskjellen på utmark og innmark.

Innmark

Foto:Øyvind Enger

All åker, eng, dyrket jord og steder som er beplantet, er innmark. Skogplantefelt, engslått, kulturbeite og industriområder regnes også som innmark. Hustomter og gårdsplasser beskrives ofte som "den private sone" rundt huset. Det er viktig å respektere dette, også ved hytter.

Utmark

Foto:Øyvind Enger

Alt som ikke regnes som innmark, er i prinsippet utmark. Det vil si hoveddelen av vann, myr, skog og fjell. Mesteparten av strender og svaberg er også utmark. Er du i tvil om du har rett til å ferdes et sted, er det viktig at du kontakter din kommune for å finne ut av dine rettigheter. Du kan også finne mer informasjon om dette på nettsidene til Miljødirektoratet.

Hva du har lov til i utmark:

- Du kan bade, seile og ro i elver og vann.
- Du kan jakte og fiske hvis du har spesiell tillatelse.
- Du har rett til å slå opp telt på samme sted i 2 netter.
- Du har lov til å plukke bær, sopp og vanlige blomster.

Hva du må passe på i utmark: Du kan ikke tenne opp bål eller grille i utmark om våren, sommeren og høsten. De fleste kommuner har forbud mot all ild i perioden 15. april til 15. september. Rundt 700 av ca. 1000 skogbranner i Norge hvert år skyldes uforsiktighet med ild.

Husk å ta med
deg all søppel
hjem!

Naturvernforbundet i Østfold

Bli medlem send en sms med **NATUR** til 2377

Naturvernforbundet i Østfold jobber med saker som angår deg og ditt nærmiljø.

Vi trenger din støtte for å bevare naturen for oss og våre etterkommere.

Les mer om oss på <http://naturvernforbundet.no/ostfold>

- Du mottar medlemsmagasinet Natur & miljø i posten 5 ganger i året.
- Du får medlemsrabatt om du handler i Naturvernforbundets nettbutikk.
- Du får medlemsrabatt på kundekort hos NSB. Medlemsprisen er 550 kr, ordinær pris er 750 kr. Kortet gir deg normalt 20 prosent rabatt på togreiser.
- Du kan få 15 prosent totalkunderabatt på grønn forsikring hos Naturvernforbundets samarbeidspartner WaterCircles Forsikring.

Meld deg inn på: <http://naturvernforbundet.no/medlem/>

Du kan også kontakte oss på: ostfold@naturvern.no

Hovedmedlemskap: 200,- første år, deretter 390,-
Familiemedlemskap 300,- første år, deretter 420,-
Student, pensjonist/trygdet 100,- første år, deretter 175,-

GRASROTANDELEN

Du kan støtte oss med grasrotandelen hos
 NORSK TIPPING uten at det koster deg noe.

Pengene går uavkortet til saker vi jobber med i Østfold.

Opplys din tippekommisjonær om at grasrotandelen din skal gå til Naturvernforbundet i Østfold, eller oppgi vårt organisasjonsnummer neste gang du tipper.

Org. nr. 971 248 149

Foto: Kai Edvard Rønning

Dette heftet er utarbeidet av
Trine Strømme & Øyvind Enger
Naturvernforbundet i Østfold

Illustrasjoner: Esther van Hulsen
Aksel Thorenfeldt

Forsidefoto: Storsalamander,
www.UWPhoto.no © Rudolf Svensen

© Naturvernforbundet i Østfold 2013